

Cseporán Zsolt

MAGYAR KULTURÁLIS SZFÉRA A PANDÉMIA ÁRNYÉKÁBAN

VÁLSÁGKEZELÉS A GAZDASÁG- ÉS KULTURÁLIS POLITIKA HATÁRÁN¹

Hungarian Cultural Sphere in the Shadow of the Pandemic

Crisis Management at the Border of Economic and Cultural Policy

Cseporán Zsolt jogász (PhD, LL.M), közgazdász, a Károli Gáspár Református Egyetem óraadó oktatója és a Magyar Nemzeti Bank munkatársa, cseporan.zsolt@gmail.com

A tanulmány a kulturális és gazdaságpolitika összekapcsolódását mutatja be a magyar kormány pandémiás válságkezelésében. A koronavírus-világjárvány alatt a magyar kormányzat a nemzetközi, különösen uniós válságkezelési stratégiák eszköztárát alkalmazta a kulturális szféra tekintetében is. Ezek közül markáns beavatkozás volt a védelmi intézkedések széles spektruma, ám megállapítható, hogy a kulturális szektorban is érvényesült a munkahelyvédelem kormányzati prioritása, amelyet az adókedvezmények és a bértámogatási program hivatott garantálni, illetve ezeket az intézkedéseket a közvetlen támogatókkal egészítette ki a Kormány.

KULCSSZAVAK:

Covid-19, gazdaságpolitika, kultúrpolitika, válságmenedzsment

The study shows the connection between cultural and economic policy in the Hungarian government's pandemic crisis management. During the coronavirus pandemic, the Hungarian government applied the tools of international, especially EU crisis management strategies in the cultural sphere as well. Among these, a wide spectrum of protection measures was a marked intervention, but it can be stated that the government's priority of

¹ A tanulmány a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatásával jött létre.

job protection prevailed in the cultural sector as well, which was supposed to be guaranteed by tax incentives and the wage support program. Also, the Government supplemented these measures with direct subsidies.

KEYWORDS:

Covid-19, economic policy, cultural policy, crisis management

ELMÉLETI BEVEZETÉS

*A közpolitikákról*²

A politika többdimenziós természetére az úgynevezett „politológiai háromszöget” alkalmazza a tudomány, amelynek egyik oldalát a politika intézményes világa képezi (*polity*), másik aspektusa a politika szereplőinek konfliktusos, egymással versengő folyamatait jelenti meg (*politics*), míg a harmadik pillére a politikai célok, tartalmak világa (*policy*).³

A társadalomirányítás tartalmát a közpolitika határozza meg, amelynek hivatása a társadalom fennmaradásának és fejlődésének védelme. Lényegében tehát a közügyek vezénylését, a közösségi problémák megoldását jelenti, és végső soron a közjó biztosítására irányul.⁴

Mindennek fényében a közpolitika⁵ egyrészt az angol *politics* kifejezésre utal, vagyis a politikai szférában létező különböző tevékenységekre, akciókra, dinamizmusokra; másrészt pedig a *policyra* mint olyan stratégiákra, amelyek egy adott közösség egészét érintő politikai döntésekre, illetve a közcélok megvalósítására összpontosulnak.⁶ A közpolitikai (tudományos) szemlélet tehát eltér a politikaelmélettől, mivel hangsúlyozza, hogy a politika tudománya nem maradhat pusztá teória és nem szorítkozhat kizárólag elméleti megközelítésekre. Ezek mellett multidiszciplináris⁷ eszközrendszerrel, normatív megközelítésben, a politikai döntéshozatal és megvalósítás konkrét folyamatára kell fókuszálnia.⁸

A közpolitika tartalmazza az adott közélet, hatalmi rend gazdasági, kulturális és szociális problémáit, amelyeket konkretizálnak az ágazati politikák. Szak-, avagy ágazati politika alatt a társadalomirányítás homogenitást mutató részeinek szakértelem és téma szerinti csoportjait, illetve az ezekhez kapcsolódó elkülöníthető feladatokat és folyamatokat értjük. Bármilyen meghatározással is élünk, mindig szem előtt kell tartanunk azt a különbséget, amely a politikát mint az állam céljáról, szerkezetéről és működéseiről szóló

² Részletesen lásd CSEPORÁN 2020.

³ BAYER 2000: 21–25.

⁴ SAMU 2003: 36.

⁵ ÁGH 1994: 3.

⁶ KAISER et al. 2018: 10.

⁷ Egyszerre része a politikatudománynak, de közigazgatás- és jogtudományi diszciplína is, mivel érintkezik a közigazgatási jog, a közösségi gazdaságtan, a közpénzügyek, az államszámvitel, a közintézményi menedzsment és a közszolgálati etika kérdéseivel. BAUER 2014: 17.

⁸ Monografikus jelleggel lásd LASSWELL 1936.

tudományt, és a politikát mint az állam bizonyos cselekvéseit, azaz a konkrét *gyakorlati államműveletet* egymástól elválasztja.⁹

*Kulturális politika*¹⁰

A téma szempontjából releváns szakpolitika a művészetet, a tudományt és a művelődést öleli fel – érintve a gazdasági folyamatokat, az igazgatási gyakorlatot, az állampolgárok szabadidős tevékenységét és az állami mecenatúrát.¹¹ Ezt nevezzük kulturális politikának (*cultural policy*), amely tág értelemben a kormányzati akciók szándékolt, de szisztematikus következményei, valamint az azonosított kulturális célok felé tett intézkedések.¹² Egy másik összefüggésben a kulturális politika utal a kormányzati cselekvésre (vagy tétlenségre) a kulturális szektorban.¹³

A kulturális politika teoretikus meghatározásának¹⁴ alkalmazhatóságát a „ki?” – „mit?” – „hogyan?” kérdések mentén célszerű megvizsgálni.¹⁵ Az első a kulturális politika alanyait jelöli ki: azokat, akik konkrét körülmények között aktív tevékenységet folytatnak a szektor közügyeiben. Ez negatív megközelítésben azt jelenti, hogy egyrészt nem alkotói magatartásokat ölel fel, másrészt pedig a passzív, tétlen szereplők nem sorolhatók ide. Továbbá fontos azt is rögzíteni, hogy a szóban forgó tevékenységnek közvetlen összefüggést kell mutatnia a kulturális szféra állami döntéshozatalával, ami vagy hatalmi, vagy azt befolyásoló magatartást jelent. Ennélfogva a kulturális politika szereplői lehetnek egyének és szerveződések is. Előbbi körbe a politikai döntéshozók, kulturális intézmények vezetői és a szakmai tanácsadók tartoznak, míg utóbbira példa lehet a kultúráért felelős minisztérium, avagy a funkcionális érdekszervezetek. A második kérdés arra mutat rá, hogy a vázolt aktorok tevékenysége miben nyilvánul meg, meghatározva ezzel a kulturális politika tárgyát és egyben produktumát. Elsődlegesen a jogszabályilag rögzített hatáskörben meghozott döntések sorolhatók ide, amelyek értelemszerűen az államhoz, azon belül is valamely közigazgatási szervhez kötődnek. Ezek jellegük szerint lehetnek normatív és nem normatív produktumok – előbbi tipikusan a szabályozó és redisztributív, utóbbi pedig tervező vagy kommunikációs eszköz. Másodikként a szakmai javaslatok, álláspontok, vélemények és ajánlások nevesíthetők, amelyek lehetnek írottak és szóban, avagy fizikai

⁹ KORNIS 1934: 120.

¹⁰ Hangsúlyozni szükséges, hogy a kulturális politika és a *kultúrpolitika* nem szinonim fogalmak: míg előbbi szakpolitika, addig utóbbi kifejezetten ideológiai beavatkozást jelent a kulturális szférába, amely így a kulturális mezőt alakító, befolyásoló külső/politikai hatásként írható le (erről részletesen lásd KRISTÓF 2021: 14.). Mivel a tanulmány keretében a kultúra közpolitikai értelmezése a lényeges, tudatosan és következetesen a „kulturális politika” terminológiát használom.

¹¹ CUNNINGHAM 2003: 19.

¹² DiMAGGIO 1983: 242.

¹³ GRAY 2010: 222.

¹⁴ A kultúrpolitika tudományos felfogásáról lásd SCULLION–GARCÍA 2005: 2.

¹⁵ Vö. BELL–OAKLEY 2015: 45–75.

magatartásban megnyilvánuló befolyásoló tényezők – mint például a nyilvános beszédek, valamint közösségi megmozdulások. A harmadik támpont arra ad választ, hogy a szóban forgó szereplők milyen módon jutnak el a vázolt eredmények valamelyikéhez. Itt a kulturális politikát mint folyamatot kell tehát értelmezni, amely tovább bontható formalizált és informális processzusokra. Első esetében a szervezett, esetleg jogilag szabályozott eljárásokat értem, míg a második az *ad hoc* és fakultatív műveleteket öleli fel. Ezek a folyamatok típusuk szerint további két csoportra oszthatók jellegük szerint: léteznek döntési mechanizmusok és konzultatív formák, amelyek az aktorok közötti interakció terepei. Végül fontos utalni a folyamatként felfogott közpolitika szakaszaira, amely metodika hét fókuszpontot ölel fel: 1) kezdeményezés, 2) információ, 3) mérlegelés, 4) döntés, 5) végrehajtás, 6) értékelés, 7) befejezés.¹⁶

Mindemellett a kulturális politika meghatározásának nehézsége éppen tárgyából következik: sokszor szubjektív kategóriákon (például esztétika) alapuló döntéseket követel meg.¹⁷ A terület korlátainak leépítése objektív standardok beépíthetőségén múlik, különösen a jogállami és demokratikus elveket követő politikai kultúrában.¹⁸ Ezen túl feloldhatatlan problémaként jelenik meg a kulturális élet és egyéb szektorok, társadalmi alrendszerek interakciójában kitapintható hegemoniára törekvés: a politika túlzó befolyása mellett szemléletes példa erre a profitmaximalizáló piaci faktorok intervenciója, amely szituációt a másik oldalról nézve a kulturális szféra ellenállása jellemez.¹⁹

Gazdaságpolitika

A gazdaságpolitika – nem a politikai, hanem a közgazdaság-tudományi oldalról tekintve – alapvetően a makroökonómiához kapcsolódik, a legfontosabbnak tartott makrogazdasági célok pedig a következők: a teljes, avagy csaknem teljes foglalkoztatottság, az infláció szigorú keretek között tartása, a gazdasági növekedés, valamint a fizetési mérleg egyensúlyának biztosítása. Az ehhez rendelkezésre álló legfontosabb eszközök a fiskális és a monetáris politika. Míg előbbi a kormányzati kiadások és bevételek (adópolitika) irányításán keresztül, addig utóbbi a pénzkínálat és a kamatláb szabályozásán keresztül kíván hatni a gazdaság szereplőinek magatartására.²⁰

A gazdaságpolitika mint szakpolitika tehát az államnak a gazdaságot és a társadalmat szabályozó, irányító vagy befolyásoló célirányos tevékenysége, amely a pénzügypolitika, versenypolitika, regionális politika és sok egyéb állami szakpolitika alkalmazásával szolgálja a politikai értékeket és érdekeket.²¹

¹⁶ Lásd EASTON 1953.

¹⁷ AHPONEN 2004: 234.

¹⁸ MCGUIGAN 1996: 1.

¹⁹ Monografikus jelleggel lásd BOURDIEU 2013.

²⁰ VERESS 2009: 16.

²¹ BOD 2014: 16.

A koronavírus-világjárvány mint gazdasági válság

A történelem nagy gazdasági válságai nem ugyanazokra az okokra vezethetők vissza, mindig más sajátosságokat mutatnak – ezáltal válnak globális krízissé: tapasztalat hiányában az egyes gazdaságok nem tudták azokat elkerülni, avagy nem tudtak rájuk felkészülni. Nincs ez másként a Covid-19 kapcsán sem. A koronavírus okozta globális gazdasági válság unikalitása, hogy nem likviditáshiányból vagy kereslet-visszaesésből, netán túlermelésből eredt. Kis leegyszerűsítéssel: a fogyasztási igény és a fizetőképesség meglelt volna, azonban az emberek mobilitása jelentős mértékben visszaesett, mivel átmenetileg nem volt más módja a járvány megfékezésének, mint a társadalmi érintkezések számának radikális csökkentése. Ez alapjaiban határozta meg a pandémia okozta gazdasági válság kezelésének módját is: nem a keresletélnkítésre fókuszált, hanem a termelési kapacitások megőrzésére, fenntartására. A 2020-as világválság másik sajátossága: ahogy külső, azaz nem gazdasági okból eredt, úgy a sikeres válságkezelés is elsősorban a nem gazdasági eszközök alkalmazásától függött – az egészségügyi kapacitások kiépítésétől, a megfelelő gyógymód megtalálásától, a megelőző védőoltás kifejlesztésétől, a társadalmi viselkedés alakításától.²²

Válságkezelési sémák Európában²³

A gazdasági válságkezelés két szakaszra osztható. Az első szakasz – mivel az egyik napról a másikra bekövetkező járványügyi lezárás következtében számos iparág azonnal leállt – célja a kapacitások fenntartása és a társadalom összeomlását eredményező elnincstelenedés megakadályozása volt. A második szakasz a gazdaság újraindítása, az emberek (fogyasztók, munkavállalók) fizikai mobilitásának és a társadalmi érintkezési terének bővítése volt.²⁴

Az Európai Unió tagállamainak válságkezelő intézkedéseit összegezve megállapítható, hogy a kijárási korlátozásokkal párhuzamosan meghozott rövid távú gazdaságmentő lépések nagyon hasonlóak voltak az országok között, ugyanakkor igencsak eltérnek a korábbi gazdasági válságok kezelésétől. A mentőcsomag elemei – a járványügyi intézkedéseket nem, csupán a gazdaságpolitikai beavatkozásokat számolva – alapvetően három csoportba oszthatók. Az első kör a különböző *fizetési kötelezettségek halasztása, felfüggesztése* volt. Ezzel együtt mind a háztartások, mind a vállalatok számára lehetővé tette

²² CZECZELI et al. 2020: 7.

²³ E körben a fiskális politikai eszközökre szorítkozom, amelynek indokai: egyrészt kevés európai ország élhetett a monetáris arzenállal, így például a jegybanki kamatcsökkentés eszközével; másrészt mivel a koronavírus-járvány – többnyire, és főleg a kezdeti szakaszban – a kínálati oldalt érő sokként írható le (termelési és értékesítési tevékenység korlátozása, bezárások, csődök kialakulása, ellátási láncok megszakadása, növekvő munkanélküliség stb.), elsősorban fiskális oldali támogatásra volt szükség. Vö. TÚRÓCZI–MESTER–ZÉMAN 2020: 82.

²⁴ CZECZELI et al. 2020: 7–8.

szinte minden ország, hogy bizonyos hitelek törlesztését elhalaszthassák. Ez természetesen az államháztartás szempontjából komoly áldozatot jelentett, azonban e nélkül a gazdaság megroppanásával fenyegetett a válság. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a vállalkozások tömegesen képtelenek megtartani a munkavállalóikat, így a kormányok számára elkerülhetetlenné vált a *béreköltségek részleges vagy teljes finanszírozása*. Két nyomós érv is a finanszírozási program mellett szólt: az egyik a kapacitások fenntartása, a másik a háztartások jövedelmének megőrzése. Harmadik lépésként a legtöbb ország igyekezett a bajba jutott ágazatoknak *vállalati mérettől függő támogatást* nyújtani, illetve beruházási hitelkezetet és hitelgaranciát biztosítani.²⁵

A MAGYAR VÁLSÁGKEZELÉSI STRATÉGIA PILLÉREI

A koronavírus-járvány okozta gazdasági nehézségekre adott válaszként a Kormány egy gazdaságvédelmi programot dolgozott ki, amelynek fiskális pillérei a 2021. évi központi, egyben úgynevezett gazdaságvédelmi költségvetés gerincét képezték. A gazdaságvédelmi akcióterv célja a magyar vállalkozások stabilitásának megőrzése és a magyar családok anyagi biztonságának megvédése volt, amelynek érdekében a teljes magyar éves GDP mintegy 20%-át mozgatta meg a kormányzat az adott évben.²⁶

A munkaerőpiac védelme

A jelentősen csökkenő kereslet a munkaerőigényt is mérsékli, ami több területen rontotta a gazdaság működését. A prognózis a következő volt: „a krízishelyzet mérséklődésével, megszűnésével a szolgáltatások iránti igény ismét visszaáll az azt megelőző szintre, és a munkavállalók jelentős hányada visszatérhet korábbi munkahelyére”²⁷ – vagyis onnan csak átmenetileg távozik.

E körben a munkáltatót terhelő adók és járulékok csökkentése a munkahelyek, a dolgozóktól levonandó járulékok mérséklése pedig a munkavállaló helyzetét javította. Speciális intézkedésre került sor a válság miatt nehéz helyzetbe került vállalkozások és munkavállalók érdekében: amennyiben ugyanis „a munkáltató meg tudott állapodni a munkavállalóval a munkaidő átmeneti csökkentésében, akkor az állam a dolgozó kiesett jövedelmének 70%-át kifizette közvetlenül a dolgozónak”²⁸.

²⁵ CZECZELI et al. 2020: 8–10.

²⁶ Részletesen lásd: www.parlament.hu/irom41/10710/adatok/altind.pdf

²⁷ CZECZELI et al. 2020: 86.

²⁸ CZECZELI et al. 2020: 86.

A likviditási válság elkerülése

A vállalkozások árbevétele, így a beáramló pénz mennyisége sok esetben egyik napról a másikra lecsökkent vagy majdnem teljesen befagyott. Ilyen helyzetben biztosítani kell a fizetőképességet, a munkabérek, a szállítói tartozások, az esedékes hiteltörlesztések kiegyenlítését. A gazdasági zavarok elkerülése érdekében a Kormány hiteltörlesztési moratóriumot hirdetett, amellyel a hitel- és tőketartozások esedékes részleteinek kifizetését felfüggesztette.²⁹

A gazdálkodó szervezetek támogatása

Az adó- és járuléksökkentések a vállalkozások fennmaradásának és gyors reagálóképességének erősítését szolgálták. Az ezen felüli támogatások és kedvezmények meghatározása attól függött, hogy az ágazatot mennyiben érintette, sújtotta a válság.³⁰

Ennek következtében a Kormány sajátos adókedvezményeket vezetett be, amelyek jellegüket tekintve inkább adótámogatások voltak. A koronavírus-járvány gazdasági hatásainak leginkább kitétt szektorok (ilyen a turizmus, egészségipar, kreatív ipar, élelmiszeripar, mezőgazdaság, építőipar, közlekedés és logisztika) védelmére pedig jelentős forrásokat allokált a kormányzat: ezeket az ágazatokat beruházási támogatási programokkal, kedvezményes tőke- és garanciatámogatott hitelekkel, infrastruktúra-fejlesztések támogatásával és adócsökkentésekkel segítette.³¹

KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK A KULTURÁLIS SZFÉRÁBAN

Talán nem meglepő, hogy a pandémiás válság elsők között a szórakoztatóipar, így a kulturális szféra lefagyásával járt – egyrészt, mert az érintkezés drasztikus korlátozásával és a kötelező lezárásokkal az interakcióra épülő élményszolgáltatások lényegét érintették; másrészt a válság gazdasági hatásaként az ehhez a szektorhoz kapcsolódó fogyasztás is visszaesett, hiszen ezek a termékek és szolgáltatások nem a létszükségletek körébe tartoznak. Komoly kihívás állt tehát a kormányzat(ok) előtt a szóban forgó szektor működőképességének megóvása terén.

Védelmi intézkedések

Bár a védelmi intézkedések végigkísérték a pandémiát, amelyek így a kulturális szférát sem kerültk el, a tanulmány keretében – a teljesség igénye nélkül – mégis csupán a 2021 első

²⁹ CZECZELI et al. 2020: 85.

³⁰ CZECZELI et al. 2020: 87.

³¹ Részletesen ld. www.parlament.hu/irom41/10710/adatok/altind.pdf

negyedének kormányzati intézkedéseit, azaz a védelmi intézkedések második ütemét mutatom be. Ennek indoka egyrészt a veszélyhelyzet alatt gyorsan változó és nagy mennyiségű jogszabályanyag, amely leírása megnehezítené a kormányzati koncepció követhetőségét; másrészt a legszélesebb körű védelmi arzenál ebben az időszakban volt hatályban, aminek tükrében jól szemléltethető a kormányzati beavatkozás sajátossága.

A Kormány a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 478/2020. (XI. 3.) Korm. rendeletével akként döntött, hogy az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó SARS-CoV-2 koronavírus-világjárvány következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki 2020. november 4-ével, amelyet az Országgyűlés a koronavírus-világjárvány második hulláma elleni védekezésről szóló 2020. évi CIX. törvénnyel megerősített. Ezzel párhuzamosan a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről szóló 484/2020. (XI. 10.) Korm. rendelettel (Rendelet I.) a Kormány meghatározta az irányadó részletszabályokat is.³²

A száj és az orr kötelező eltakarása

A Rendelet I. 1. § (1) bekezdés *e*) pontja értelmében a hatodik életévét be nem töltött kiskorú kivételével a közlekvéltár és a nyilvános magánlevéltár külső személyek számára látogatható területén mindenki köteles volt orvosi maszkot, munkavédelmi maszkot, illetve textil vagy más anyagból készült maszkot (a továbbiakban együtt: maszk) olyan módon viselni, hogy az az orrot és a szájat folyamatosan elfedje.

E körben fontos rögzíteni, hogy egyrészt a kulturális szférában – összhangban a Rendelet I. 12. § (1) bekezdésével – kizárólag a levéltárak voltak látogathatók; másrészt csak a látogatók által használt – az úgynevezett közönségforgalmi – terekben volt kötelező a maszkviselés, a munkavégzési területen nem. A szabályozás tehát területre koncentrált, és nem a személy foglalkoztatotti vagy látogatói minőségéhez igazodott.

A kötelező maszkviselés speciális esetét a Rendelet I. 1. § (1) bekezdésének *b*) pontja értelmében a 10 000 főnél nagyobb lakónépességű település belterületén a települési önkormányzat által kijelölt közterületen, illetve nyilvános helyen – kivéve a sporttevékenység során, valamint a parkokban, illetve zöldterületeken – is kötelező volt a maszk viselése. E körben a települési önkormányzat polgármestere, a fővárosi önkormányzat által közvetlenül igazgatott terület esetében a főpolgármester, egyéb fővárosi terület esetében a kerületi polgármester önkormányzati rendeletben határozta meg a 10 000 főnél nagyobb lakónépességű település belterületén azon közterületeket, illetve nyilvános helyeket, ahol a Rendeletben meghatározott módon kötelező volt maszkot viselni.

³² A korábbi előírások gerincét képező rendeletek a kulturális szféra tekintetében ezt követően irrelevánsokká váltak: míg a járványügyi készülségi időszak védelmi intézkedéseiről szóló 431/2020. (IX. 18.) Korm. rendelet 2020. november 11-én hatályát veszítette, addig a veszélyhelyzet idején alkalmazandó további védelmi intézkedésekről szóló 479/2020. (XI. 3.) Korm. rendelet nem tartalmaz kulturális vonatkozású szabályt.

A kijárási tilalom és a közterületi magatartási szabályok

A Rendelet I. 3. §-a alapján este 8 óra és reggel 5 óra között mindenki köteles volt a lakóhelyén, a tartózkodási helyén vagy a szálláshelyén tartózkodni, amely szabály alól csak az alábbi kivételek adtak felmentést: *a)* munkavégzés, valamint *b)* a munkavégzés helyére történő közlekedés és a munkavégzés helyéről a lakóhelyre, a tartózkodási helyre, illetve a szálláshelyre történő közlekedés.

A kijárási tilalom alóli fenti kivételeket viszont okirattal kellett igazolni, amely okirat tartalmi követelményeit a közbiztonságért felelős miniszter a Kormány hivatalos honlapján tette közzé.

Ezenfelül egyaránt tilos volt a közterületen, illetve a nyilvános helyeken a csoportosulás, illetve a gyülekezés. A Rendelet I. 24. § c) pontja értelmében nyilvános hely a közterületnek nem tekinthető, mindenki számára nyitva álló hely volt.

A rendezvényekre vonatkozó védelmi intézkedések

A Rendelet I. 5. §-a általános rendezvénytiltalmat deklarált, amikor kimondta, hogy – a kivételektől eltekintve – tilos rendezvényt, valamint gyűlést szervezni, illetve tartani, továbbá a rendezvény helyszínén a rendezvény helyszínétől függetlenül tilos tartózkodni. Gyűlés helyszínén tartózkodni egyaránt tilos volt.

A jogalkotó a generális tiltás mellett – ugyan nem taxatív, de – felsorolta, hogy különösen mik minősülnek rendezvénynek. Ami a kulturális szféra szempontjából releváns volt: *a)* a rendszeresen vagy meghatározott alkalomból, illetve időpontban tartott, nyilvános, valamint nem nyilvános, válogatott lemezbemutató vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatást főszolgáltatásként nyújtó esemény, továbbá *b)* a kulturális esemény.

Míg előbbi a zenés, táncos rendezvény definíciója, addig a kulturális esemény fogalmát a Rendelet I. 24. § *a)* pontja határozta meg: a személyes művészi teljesítményt igénylő vagy kulturális szolgáltatást nyújtó, közönség jelenlétében zajló nyilvános rendezvény.

Ezen túl azt is rögzítette a jogalkotó, hogy az online módon közvetített kulturális esemény vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatás nem minősült rendezvénynek – feltéve, ha a kulturális esemény vagy az élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatás helyszínén kizárólag a fellépők és a lebonyolításhoz elengedhetetlenül szükséges technikai személyzet tartózkodott. Ezen felüli létszámlimit azonban nincsen: a rendezvény szervezőjének mérlegelése és döntése volt az irányadó.

A rendelkezések akként voltak tehát alkalmazandók, hogy a közönséggel, nézőkkel egy térben megvalósuló, nyilvános rendezvények tiltottak, ám az online vagy egyéb közvetítéssel megvalósuló események engedélyezettek voltak.

A kulturális intézményekre, létesítményekre vonatkozó védelmi intézkedések

A Rendelet I. 12. § (1) bekezdése értelmében tilos volt *a*) az előadó-művészet valamennyi ágának fellépése céljából megtartott eseménynek, függetlenül annak nyilvánosságától (így különösen színház, tánc-, zeneművészet, cirkusz), *b*) a mozinak, *c*) a muzeális intézménynek, *d*) a nyilvános könyvtári ellátást biztosító intézménynek, *e*) a kép- és hangarchívumnak, *f*) a közművelődési intézménynek, *g*) a közösségi színtérnek és *h*) az integrált kulturális intézménynek a látogatása és e helyszíneken – az ott foglalkoztatottak kivételével – a tartózkodás. E védelmi intézkedés betartásáról a helyszínek üzemeltetője, illetve vezetője köteles volt gondoskodni.

A rendelkezés kapcsán fontos rögzíteni, hogy – ellentétben a levéltárak látogatásával összefüggő előírásokkal – itt a szabályozás nem területre koncentrált, hanem a személy foglalkoztatotti vagy látogatói minőségéhez igazodott. Az intézményt nem munkavégzés céljából látogató nem léphetett be – ám ettől még egyes szolgáltatások intézményen kívüli, avagy online nyújtása lehetséges és szorgalmazandó volt.

A Rendelet I. 12. § (1) bekezdésében az „ott foglalkoztatott” kitétel alatt nem csupán a kulturális intézménynél mint munkáltatónál/megbízónál munkavégzésre irányuló jogviszonyban dolgozók körét, hanem a kulturális intézmény helyszínén (területén, ingatlanában) valamilyen foglalkoztatásra irányuló jogviszony (például munka-, vállalkozási, megbízási, avagy önkéntes szerződés) keretében ott dolgozók körét is jelentette.

A jogalkotó a kulturális intézmények alapfeladatához kötődő szabadidős használatot, látogatást, ott tartózkodást kívánta kizárni, de azt nem, hogy valaki azon célból tartózkodjon a kulturális intézmény területén, hogy elvégezze a munkavégzésre irányuló jogviszony, vállalkozási vagy egyéb szerződés keretében vállalt – például beruházási, kivitelezési vagy más – feladatát.

Természetesen, ahogy a jogszabályi előírásokon felüli további, egyedi védelmi intézkedések (például maszkviselés a kulturális intézmény helyiségeiben a foglalkoztatottak esetében), úgy a foglalkoztatottak személyes jelenlétének előírása is az intézményvezető felelősségi körébe tartozott – ám továbbra is alapelv volt a munkahelyek védelme, és így a folyamatos munka érvényesítése. A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény alapján a munkáltató kötelezettsége az egészséges és biztonságos munkafeltételek megteremtése, így amennyiben a munkáltató úgy ítélte meg, hogy a fertőzöttség mértéke fokozott, mérlegelési jogkörében eljárva kezdeményezhette az otthoni, avagy a távmunkára való áttállást. Így például az énekkari próbák, avagy a helyiségek létszámának maximalizálása tekintetében egyaránt a munkáltató volt a kompetens döntéshozó.

Áttekintve a kulturális szcénát, számos olyan intézmény akad, amely a kulturális közfeladatok ellátása mellett más szolgáltatást is nyújt. E körben meg kell különböztetni azokat a funkciókat, amelyekre a Rendelet I. értelmében speciális előírások vonatkoztak, valamint azokat, amelyekre nem. E körben is kiemelendők a köznevelési, oktatási feladatok (például alapfokú művészeti iskola), amelyek tekintetében nem volt jogszabályi tiltás – ebből kifolyólag pedig e funkció ellátása engedélyezett volt. Ez azt is jelenti, hogy – a példánál maradva – az intézmény a kulturális funkció felfüggesztése mellett a közoktatási feladatait

továbbra is ellátta: így az alapfokú művészeti iskola helyiségeibe való bejutás a Rendelet I. 17–19. §-ai szerint lehetséges volt. Más volt a helyzet ugyanakkor például a sportszolgáltatásokkal, ugyanis a Rendelet I. 12. § (4) bekezdése értelmében a versenyszerűen sportolók számára edzésen vagy sportrendezvényen való részvétel céljából kizárólag a jégpályák, az uszodák, az edző- és fitnesztermek voltak látogathatók – így a kulturális intézményekben ezek nem voltak tarthatók. Természetesen a kulturális intézmény vezetője a köznevelési feladatai tekintetében – az emberi erőforrások miniszterének a járványhelyzettel kapcsolatos tanügyi döntéseit szem előtt tartva – egyaránt dönthetett a szigorításról, ha úgy ítélte meg, hogy nem tudja biztosítani a megfelelő egészségügyi, biztonsági és szakmai feltételeket.

A köznevelési tevékenységen túl a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről szóló 484/2020. (XI. 10.) Korm. rendelet és más kormányrendeletek veszélyhelyzeti módosításáról szóló 8/2021. (I. 29.) Korm. rendelet 2021. január 30. napjától újítást hozott: a felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény vagy a szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény szerinti képzés megtartása céljából a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényben felsorolt intézmények látogathatók voltak, ott a képzés időtartama alatt a képzésen részt vevők és az oktatók tartózkodása megengedett volt.

Hasonló a helyzet a levéltári feladatokat ellátó és egyben egyéb kulturális tevékenységet is folytató intézményeknél: kizárólag a levéltári szolgáltatások tekintetében volt látogatható az intézmény (ez biztosítható, megerősíthető volt akár a helyiség megfelelő leválasztásával). Ugyanez a megoldás volt alkalmazandó az iskolai könyvtárak esetében, amennyiben nyilvános könyvtári ellátást is biztosítanak: az iskolai szolgáltatások tovább folytak, míg a nyilvános könyvtári ellátás szünetelt. Itt szükséges kiemelni azonban, hogy a múzeumokban a kutatószolgálat – ellentétben a levéltárakkal – szünetelt.

Speciális helyzet

A Rendelet I. két oldalról írt elő szabályokat a kulturális szférára: egyrészt a rendezvények, másrészt az intézmények látogatásának tiltása felől. A két megközelítés összekapcsolódott a kulturális intézményekben megvalósítani szándékozott online kulturális események (például színházi előadás, felolvasóest, könyvbemutató, tárlatvezetés stb.) során. Ebben az esetben mind a rendezvényekre, mind pedig az intézménylátogatásra vonatkozó szabályoknak egyszerre kellett érvényt szerezni. Ebből kifolyólag nem volt elegendő, hogy az online módon közvetített kulturális esemény vagy élő előadás útján nyújtott zeneszolgáltatás helyszínén kizárólag a fellépők és a lebonyolításhoz elengedhetetlenül szükséges technikai személyzet tartózkodjon, hanem az is szükséges volt, hogy valamennyi személy foglalkoztatási jogviszonyban álljon.

Az üzletekre vonatkozó védelmi intézkedések

A Rendelet I. 9. §-a értelmében az üzletekben – az ott foglalkoztatottak kivételével – este 7 óra és reggel 5 óra között tilos volt tartózkodni. Ez sajátos helyzetet teremtett a kulturális szférában, mivel számos kulturális intézményben működik például ajándék-, könyves- és hanglemezbolt, valamint egyéb üzlet – ezek nyitva tartása és látogathatósága a következők szerint alakult. A Rendelet I. 12. §-a egyértelműen rögzítette a szóban forgó kulturális intézmények látogatásának tilalmát – ez tehát a főszabály. A korábbiakban már kifejtettük azokat a kivételeket, amikor mégis engedélyezett volt az intézménybe való belépés. Az ott leírtak alapján a kulturális intézményben működő üzletek abban az esetben nyithattak ki, ha az üzletvezetést ellátó személyek erre a célra létesített jogviszony alapján foglalkoztatásban álltak. Ám külsős személyek ebben az esetben sem látogathatták a szóban forgó üzleteket, hiszen nem végeztek „ott” foglalkoztatásra irányuló jogviszony keretében munkát.

A Rendelet I. 8. §-a egyértelmű zárást rögzített a vendéglátó üzletek esetében, hiszen az ott foglalkoztatottakon kívül az üzletben tartózkodás tilos. Ez alól a kulturális szféra számára releváns kivétel a munkahelyi étterem, illetve büfé. E rendelkezés azt jelenti, hogy a kulturális intézményekben működő, kizárólag az ott foglalkoztatottak kiszolgálását célzó éttermek és büfék tovább működhetnek.

A szervezői és üzemeltetői felelősség

A Rendelet I. 2. §-a és 13. §-a értelmében az üzemeltető köteles volt gondoskodni arról, hogy a helyiségben tartózkodók a maszkot a jogszabályban meghatározott módon viseljék. Ennek érdekében pedig a szolgáltatás, illetve az üzemeltetett intézmény működésére, igénybevételre vonatkozó szabályozásban az igénybevétel rendjének megsértése esetén egyebekben alkalmazható intézkedéseket, szankciókat alkalmazhatta. Továbbá azt a személyt, aki a maszkot az üzemeltető felszólítására sem viselte a meghatározott módon, az üzemeltető köteles volt a látogatásból kizárni, és gondoskodni arról, hogy e személy a helyiséget, illetve a területet elhagyja.

A rendezvények tekintetében pedig a védelmi intézkedések betartatásáról a rendezvény szervezője, illetve a rendezvény helyszínéül szolgáló intézmény vagy helyiség üzemeltetője volt köteles gondoskodni.³³

Jogkövetkezmények

A Rendelet I. 22. § rendelkezett az üzemeltető és a szervező felelősségének megszegése esetén alkalmazandó jogkövetkezményről mint szabálysértésről. Ennek értelmében, ha a hatóság

³³ Rendelet 7. §.

a kötelezettség megszegéséről szerzett tudomást, az *a*) 100 000 forinttól 1 000 000 forintig terjedő bírságot szabhatott ki, vagy *b*) az üzletet, illetve a helyiséget legalább egy napra, legfeljebb egy év időtartamra ideiglenesen bezárathatta.³⁴

A fenti szankció azonban nem volt alkalmazható akkor, ha a szervező, az üzemeltető, illetve a szervező vagy az üzemeltető alkalmazottja a szükséges intézkedéseket megtette a jogellenes helyzet felszámolása érdekében, így különösen, ha *a*) a jogsértő személyt fel szólította távozásra, és *b*) azt követően, hogy a jogsértő személy a távozásra történő felszólításnak nem tett eleget, a rendőrséget értesítette.³⁵

A munkahelyek védelme

Ahogy az általános kormányzati válságkezelési stratégiában, úgy a kulturális szférában is első helyen említendő cél volt a munkahelyek megőrzése – sőt: a szóban forgó szektorban ennek fontossága hatványozottan igaz, hiszen a kulturális intézmények és létesítmények látogathatóságának betiltásával, majd korlátozásával egy egész ágazat munkavállalóinak a foglalkoztatása lehetetlenült el, avagy szűkült be. Ezt a helyzetet a Kormány – a fentebb már vázolt sémák szerint – átmeneti speciális munkajogi, valamint adójogi és bértámogatási intézkedésekkel igyekezett enyhíteni.

A pandémia első szakaszában a koronavírus-világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet (R1.) határozta meg az intézkedéseket: szektorsemleges módon általánosságban és a pandémia által leginkább sújtott ágazatokra nézve speciális módon egyaránt.

„A veszélyhelyzet időtartama alatt előírt tilalmak, korlátozások betartása érdekében általánosságban deklarálta a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvénytől (Mt.) eltérő szabályok alkalmazását, amely alapot biztosított a munkaidő-beosztás Mt.-től eltérő módosítására, valamint az otthoni munkavégzés és a távmunkavégzés egyoldalú munkáltatói elrendelésére.”³⁶

Ezenfelül abszolút diszpozitivitást – egyben a munkajogi dogmatikai kereteinek a feszegetését is – jelentő szabályt vezetett be a Kormány, ami a pandémiás veszélyhelyzet folyamán végig hatályban volt: „[a] munkavállaló és a munkáltató az Mt. rendelkezéseitől külön megállapodásban eltérhetnek.”³⁷

³⁴ Rendelet 22. § (2) bek.

³⁵ Rendelet 22. § (5) bek.

³⁶ R1. 6. § (2) bek.

³⁷ R1. 6. § (4) bek.

Ami kifejezetten a kulturális szcénát érintő beavatkozást illeti: a kormányzat egyrészt a szórakoztatóipari, a filmipari, az előadóművész, a rendezvényszervező ágazatok³⁸ kapcsán a nem lakás céljára szolgáló helyiségre vonatkozó bérleti szerződések tekintetében bérbeadói felmondási tilalmat rögzített; illetve előírta, hogy a bérleti díj a veszélyhelyzet fennállása alatt nem emelhető – még abban az esetben sem, ha azt a szerződés egyébként lehetővé tette volna.³⁹ Másrészt az R1. értelmében a jelzett ágazatokban működő gazdasági egységek kapcsán 2020. március, április, május és június hónapokra a foglalkoztatott munkavállalók esetében a munkáltató mentesült a munkabér utáni közterhek megfizetése alól.⁴⁰

2020 végére az R1-et felváltotta a veszélyhelyzet ideje alatt egyes gazdaságvédelmi intézkedésekről szóló 485/2020. (XI. 10.) Korm. rendelet (R2.),⁴¹ amely szintén két oldalról tartalmazott védelmi intézkedéseket. Elsőként adófizetési kedvezményeket biztosított a filmvetítés, az előadó-művészet, az előadó-művészetet kiegészítő tevékenységet, illetve a művészeti létesítmények működtetése és a múzeumi tevékenységet főtevékenységként tényleges folytatók számára:⁴²

- a) nem kellett szociális hozzájárulási adófizetési kötelezettséget teljesíteniük a munkaviszonyban foglalkoztatott természetes személy foglalkoztatása tekintetében;
- b) nem keletkezett szakképzési hozzájárulás fizetési kötelezettségük;
- c) mentesültek a rehabilitációs hozzájárulás fizetésre kötelezett kifizető egy hónapra arányosan jutó hozzájárulás-fizetési kötelezettség alól; valamint
- d) nem képezte a kisvállalati adóalapjuk részét a kisvállalati adókötelezettség megállapításánál a személyi jellegű kifizetések összege.⁴³

Másodikként bértámogatási programot hirdetett a Kormány a szóban forgó tevékenységet végzők számára, amely alapján a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény szerinti munkaadó részére a munkaviszonyban foglalkoztatott személy bruttó munkabére ötven százalékának megfelelő összegű, munkaerőpiaci program szerinti támogatás nyújtható.⁴⁴

³⁸ A Kormány ezeken felül más ágazatokra is kiterjesztette a szóban forgó szabályokat, ám mivel azok a téma szempontjából irrelevánsok, említésüket mellőzzük. Lásd R1. 3. § (1) bek.

³⁹ R1. 3. § (2) bek.

⁴⁰ R1. 4. §.

⁴¹ R1-et a munkajogi rendelkezések tekintetében a veszélyhelyzet során a távmunkával kapcsolatos szabályok alkalmazásáról szóló 487/2020. (XI. 11.) Korm. rendelet, míg a bérleti díjjal összefüggő szabályok kapcsán a bérletdíj-fizetési mentességről szóló 52/2021. (II. 9.) Korm. rendelet váltotta fel.

⁴² A Kormány ezeken felül más tevékenységekre is kiterjesztette a szóban forgó szabályokat, ám mivel azok a téma szempontjából irrelevánsok, említésüket mellőzzük. Lásd R2. 5. § (1) bek.

⁴³ R2. 1–4. §.

⁴⁴ R2. 14. §.

Ezekon felül fontos kiemelni egy, az adókedvezményhez kapcsolódó feltételt, amely önálló intézkedésként is értelmezhető. E szerint az adókedvezmények igénybevételének feltétele, hogy a kifizető

- a) az R2. hatálybalépésekor már fennálló munkaszerződés szerinti munkabér-fizetési kötelezettségének eleget tesz; és
- b) a munkaszerződéseket az Mt. 64. § (1) bekezdése szerinti felmondással nem szünteti meg a jelzett időszakban; továbbá
- c) a munkavállalót a veszélyhelyzetre való tekintettel elbocsátotta volna.⁴⁵

Kulturális intézmények támogatása

Az adó- és foglalkoztatáspolitikai intézkedések mellett a válságkezelés állami eszközei közé sorolandó a vállalatok direkt, döntően célhoz kötött (működési vagy beruházási) támogatása. A koronavírus-világjárvány során a kormányzatok az említett beavatkozások mellett előszeretettel alkalmazták a dotációs utat, így a következőkben a hazai kulturális szcéna részére juttatott támogatásokat mutatom be.

A tanulmány keretében vizsgált időszakban a Kormány két jelentős intézkedés keretében nyújtott segítséget a kulturális szférának, amelyek pénzügyi források allokálásában öltöttek testet. Először a járvány első hullámának tetőzésekor, 2020 nyarán a koronavírus-világjárvány kulturális, művészeti szférát érintő hatásának enyhítéséről szóló 1290/2020. (VI. 5.) Korm. határozat keretében a koronavírus-világjárvány által a kulturális élet szereplőinek okozott gazdasági nehézségek enyhítése érdekében. Az 5108 millió forintos segély két csomagban nyújtott forrást: egyrészt konkrét kulturális intézmények támogatása, másrészt kulturális támogatási program fedezetének biztosítása által. Előbbi égisze alatt a Magyar Állami Operaház, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, a Hagyományok Háza és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem részeként a Zeneakadémia mindösszesen 1400 millió forintban részesült.⁴⁶ Ami a támogatási programokat illeti: az Emberi Erőforrások Minisztériumánál kezelt szabadúszó művészek és kulturális mikroállalkozások árbevétel-kiesésének kompenzációja érdekében létrehozott támogatási alap mellett többek között a Magyar Művészeti Akadémia, a Magyar Állami Operaház, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Filharmónia Magyarország Koncert és Fesztiválszervező Nonprofit Kft., a Nemzeti Artista- Előadó- és Cirkuszművészeti Központ Nonprofit Kft., a NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. részesült dotációban azzal, hogy a forrásokat különféle pályázati rendszerben osszák ki.⁴⁷ Ennek a csomagnak az összege 3708 millió forint volt.

Ezt követően a második hullám csúcspontján, egyben a 2020. év végén a Gazdaságvédelmi Akcióterv végrehajtása keretében a kulturális ágazatban a koronavírus-világjárvány

⁴⁵ R2. 6. § (1)–(2) bek.

⁴⁶ Lásd 1. melléklet az 1290/2020. (VI. 5.) Korm. határozathoz.

⁴⁷ Lásd 2. melléklet az 1290/2020. (VI. 5.) Korm. határozathoz.

által okozott gazdasági problémák enyhítésére szolgáló támogatás biztosításáról szóló 1879/2020. (XII. 4.) Korm. határozat alapján nyúlt a Kormány a közvetlen támogatás eszközeihez. Ez alapján 15 állami fenntartású, avagy a magyar állam tulajdonosi joggyakorlása alatt álló szervezet,⁴⁸ valamint az önkormányzati fenntartású kulturális intézmények, az állatkertek és az országos szövetségek jutottak működési célú, kiegészítő forráshoz. Ezenfelül minisztériumi és a Magyar Művészeti Akadémia által lebonyolított programtámogatást tartalmazott az intézkedés. A csomag mindösszesen 13 405 millió forintot allókált a kulturális szférába.⁴⁹

ÖSSZEGZÉS

A koronavírus-világjárvány alatt – annak a tanulmányban érintett első évében – a magyar kormányzat a nemzetközi, különösen uniós válságkezelési stratégiák eszköztárát alkalmazta a kulturális szféra tekintetében is. Ezek közül markáns beavatkozás volt a védelmi intézkedések széles spektruma, amely egyrészt a fertőzés terjedésének visszaszorítása szempontjából szükséges, másrészt az ágazat gazdasági teljesítménye és működőképessége tükrében áldozatos intervenciónak bizonyult. Megállapítható, hogy a kulturális szektorban is érvényesült a munkahelyvédelem kormányzati prioritása, amelyet az adókedvezmények és a bértámogatási program hivatott garantálni. Ezeket a közvetlen támogatásokkal egészítette ki a Kormány, amennyiben két ízben is forrást biztosított az ágazat szereplőinek több mint 17 milliárd forint keretösszegben.

A kormányzati programok mellett meg kell jegyezni, hogy a kulturális szcéna – amellet, hogy komolyan vette a pandémiás helyzetet, és a nehézségek ellenére betartotta a védelmi szabályokat – a munkavállalók foglalkoztatását és a kreatív energiákat alternatív, gyakran online kezdeményezésekbe, szolgáltatásokba ültette át, ami – az egzisztenciális és gazdasági aspektusokon túl – nagy szerepet játszott a művészek, alkotók mentális egészségének megőrzésében.

⁴⁸ A Magyar Állami Operaház, a Budapesti Operettszínház, a Nemzeti Artista- Előadó- és Cirkuszművészeti Központ Nonprofit Kft., a Múpa Budapest – Művészetek Palotája Nonprofit Kft., a Honvéd Együttes Művészeti Nonprofit Kft., a Magyar Nemzeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Levéltár, a Hagyományok Háza, a Néprajzi Múzeum, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Nemzeti Filmintézet Közhasznú Nonprofit Zrt., a Magyar Természettudományi Múzeum és a Nemzeti Filmszínház Nonprofit Kft.

⁴⁹ Lásd I. melléklet az 1879/2020. (XII. 4.) Korm. határozathoz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ÁGH Attila (1994): Közpolitika. In GYURGYÁK János – GÁBOR Luca (szerk.): *Mi a politika?* Budapest: Századvég, 81–122.
- AHPONEN, Pirkkoliisa (2004): Dilemma of Cultivation: Cultural Politics between Critical Theory and Cultural Studies. In AHPONEN, Pirkkoliisa – KANGAS, Anita (szerk.): *Construction of Cultural Policy*. Helsinki and Jyväskylä: Minerva, 223–244.
- BAUER Lilla Erzsébet (2014): *Közpolitikai kényszerek és mozgásterek. Közpolitikai elemzés a rendszerváltást követő időszak magyar közoktatás-irányításának eredményeiről és kudarcairól*. PhD-disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Doktori Iskola. Online: https://phd.lib.uni-corvinus.hu/787/1/Bauer_Lilla.pdf
- BAYER József (2000): *A politikatudomány alapjai*. Budapest: Napvilág.
- BELL, David – OAKLEY, Kate (2015): *Cultural Policy*. London and New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203129975>
- BOD Péter Ákos (2014): *Bevezetés a gazdaságpolitikába*. Budapest: Akadémiai.
- BOURDIEU, Pierre (2013): *A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája*. Ford. Seregi Tamás. Budapest: Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola. Online: www.scribd.com/document/339538605/Pierre-Bourdieu-A-M%C5%B1veszet-Szabalyai-BKF-2013
- CSEPORÁN Zsolt (2020): *Divergens intézményi modell és alulról építkező kormányzás. A magyar kulturális szféra közpolitikai és közigazgatási tendenciái*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Online: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/123456789/16086/1/Divergens%20intezmenyi%20modell%20es%20alulrol%20epitkezo%20kormanyzas.pdf>
- CUNNINGHAM, Stuart (2003): Cultural Studies from the Viewpoint of Cultural Policy. In MILLER, Toby – LEWIS, Justin (szerk.): *Critical Cultural Policy Studies: A Reader*. Malden: Blackwell, 13–22. Online: <https://doi.org/10.1002/9780470690079.ch1>
- CZECZELI Vivien et al. (2020): *Gazdasági válságkezelés Európában 2020 tavaszán. Rövid távú fiskális válaszlépések a COVID-19 okozta gazdasági kihívásokra*. GVKI Gazdaságpolitikai Tanulmányok. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Online: <https://gvk.uni-nke.hu/document/gvk-uni-nke-hu/GVKI%20Policypapers-1-2020.pdf>
- DI MAGGIO, Paul (1983): Cultural Policy Studies: What They are and Why We Need Them? *Journal of Arts Management and Law*, 13(1), 241–248. Online: <https://doi.org/10.1080/07335113.1983.9942100>
- EASTON, David (1953): *The Political System. An Inquiry into the State of Political Science*. New York: Knopf.
- GRAY, Clive (2010): Analysing Cultural Policy: Incurably Plural or Ontologically Incompatible? *International Journal of Cultural Policy*, 16(2), 215–230. Online: <https://doi.org/10.1080/10286630902935160>
- KAISER Tamás et al. (2018): *Helyi közpolitika. A helyi közpolitika fejlesztése az önkormányzatok működésében*. Budapest: Dialóg Campus.
- KORNIS Gyula (1934): *A kultúra válsága*. Budapest: Franklin-Társulat.

- KRISTÓF Luca (2021): *Kultúrcsaták. Kulturális elit és politika a mai Magyarországon*. Budapest: Gondolat – Társadalomtudományi Kutatóközpont. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/129113>
- LASSWELL, Harold D. (1936): *Politics: Who gets What, When and Who?* New York: McGraw Hill.
- McGUIGAN, Jim (1996): *Culture and the Public Sphere*. London and New York: Routledge.
- SAMU Mihály (2003): *Általános jogpolitika. A jog depolitizálása*. Budapest: Akadémiai.
- SCULLION, Adrienne – GARCÍA, Beatriz (2005): What is Cultural Policy Research? *International Journal of Cultural Policy*, 11(2), 113–127. Online: <https://doi.org/10.1080/10286630500198104>
- TÚRÓCZI Imre – MESTER Éva – ZÉMAN Zoltán (2020): Magyarország versus Covid-19: intézkedések, tapasztalatok, jövőkép. *Polgári Szemle*, 16(1–3), 78–93. Online: <https://doi.org/10.24307/psz.2020.0706>
- VERESS József szerk. (2009): *Gazdaságpolitika a globalizált világban*. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar – Typotex.

Cseporán Zsolt jogász (PhD, LL.M), közgazdász, a Károli Gáspár Református Egyetem óraadó oktatója és a Magyar Nemzeti Bank munkatársa. Az akadémiai pálya mellett évtizedes vezetői tapasztalatát a kormányzati szférában, kulturális intézményeknél, vagyonkezelő alapítványnál, volt állami vállalatnál és a felsőoktatás-igazgatás területén szerezte. Kutatási területe: alkotmányjog, kulturális politika, felsőoktatás-igazgatás, államelmélet.